

MISIJNÍ PRÁCE VE STŘEDNÍ EVROPĚ PODLE *CONVERSIA BAGOARIORUM ET CARANTANORUM* V PROTIKLADU K SLOVANSKÝM PRAMENŮM 9. STOLETÍ

Jan Skutil

Osmé a deváté století jsou dobou pokřesťení Bavorska, Panonie, Moravy a Čech. Prameny k těmto dějinným událostem jsou jednak západní, jednak východní proveniencie, jak šel směr christianizace: zprvu od západu k východu a z jihu k severu, posléze z jihovýchodu na západ. V osmém století šlo o pokřesťení pohanských Bavor, později rovněž nekřesťanských slovanských Korutanců, Panonců a Moravanů, naposledy Čech. Ve všech případech byly tyto akce prováděny shora, s panovníkovým doporučením, za jeho patronace a dochovaly se o nich mnohé literární památky. Těm chceme věnovat pozornost.

Ještě Fredagar¹ v 7. století sice mluví o pohanských Slovanech Sámovy říše, nikoli však o tendenci z jejich strany o pokřesťení, spíše naopak, jsou na svoje pohanství hrdí, jak je vidět ze Sámova jednání s vyslanci křesťanských Franků.

Průběh christianizace je detailněji popsán v případě Bavorů a Korutanců, stejně jako u Panonců v *Conversio Bagoariorum et Carantanorum*,² nikoli ve Fuldských análech³ těchto etnik a také ne v případě Čechů a Moravanů, avšak ani ne u moravských Slovanů v jiných památkách slovanských, např. v *Životě Konstantinově (ŽK)*⁴ a *Životě Metodějově (ŽM)*⁵ nebo ve východofrankých Análech fuldských.

¹ *Magnae Moraviae fontes historici* (dále MMFH) III, Brno 1966, s. 192 - 279. In: *Chronicorum quae dicuntur Fredegarii Scholastici libri quattuor cum continuationibus*. - *Turek, R.*: Čechy v raném středověku. Praha 1982. - *Skutil, J.*: Obraz českých zemí ve frankých análech ze 7. do poloviny 9. století. In: SPFFBU - D 36 - 37, Brno 1989 - 1990, s. 47 - 55.

² *Conversio Bagoariorum et Carantanorum*. In: MMFH III, Brno 1969, s. 292 - 322.

³ *Annales Fuldenses*. In: MMFH I, s. 85 - 129. - Jan Skutil, *Obraz jižní Moravy v Análech fuldských*. In: *Jižní Morava* 23, Brno 1987, s. 115 - 127.

⁴ *Život Konstantinův*. In: MMFH II, Brno 1977, s. 85 - 129. - V. Vavřínek, *Staroslověnské životy Konstantina a Metoděje*. Praha 1963. - Jan Skutil, *Staroslověnský život Konstantinův - literární dílo velkomoravské doby*. *Acta Musei Moraviae* (= AMM, takto cit. dále) 72, Brno 1987, s. 175 - 188.

⁵ *Život Metodějův*. In: MMFH II, s. 134 - 163. - Jan Skutil, *Život Metodějův v rámci ostatních památek velkomoravské doby*. AMM 71, Brno 1986, s. 271 - 282.

Spisy obou stran však mají oslavnou tendenci o duchovních a panovnících, kteří šíření křesťanské ideologie byli nápomocni. Prameny ze západu mají obrannou tendenci proti východu v oblasti Panonie i po stránce jazykové, z tohoto hlediska i prameny východní a též ideové.⁶

Různá koncepce střeoevropského křesťanství, které stálo před brzkým rozdělením v 11. století, je zřejmá zejména při zření na později jmenovaného spolupatrona Evropy sv. Metoděje (+885), méně již na jeho bratra Konstantina-Cyrila (+869), který hájil jen jazykovou složku christianizace podle učení sv. Pavla, kdežto Metoděj nejen z tohoto zřetele, nýbrž i pastoračně regionálního a episkopálního. Metoděj byl totiž nařčen z porušování církevního pořádku bavorskými biskupy, kteří jej uvěznilí a propustili jen až na základě přímé intervence papeže pod hrozbou exkomunikace. Byl též obviňován jako zakladatel slovanské bohoslužby, autor slovanské abecedy (zde šlo o omyl vzhledem k jeho bratru Konstantinu-Cyrilu) a slovanského písemnictví a zásahu do práv misijní oblasti.

Conversio Bagoariorum et Carantanorum napsané po r. 869 po Metodějově odchodu z Říma po smrti jeho bratra Konstantina Cyrila, když se chtěl ujmout pastorační práce ve své diecézi v Panonii, v době zatčení bavorskými biskupy, je jen chronologicky něco starší než staroslověnský *Život Konstantinův* (ŽK), daleko více než *Život Metodějův* (ŽM) a především značně než skladba mnicha Chrabra *O písmenech*⁷ a rovněž než Nestorova *Pověst' vremennych let*,⁸ které si všimají závěrečného pojetí *Conversia* z jiného pohledu a cíle. Všechna uvedená díla moravské křesťanství obhajují, kdežto *Conversio* je odmítá. Též žaluje papeži a franckému králi – císaři na Metodějovu práci, již chápe za zásah do pravomoci bavorských biskupů, do oblasti pastorace salzburského arcibiskopátu, zejména do jeho misijního území směrem na východ, do Panonie, ačkoli byl Metoděj papežem Hadriánem II. jmenován arcibiskupem srémským (Sirmia), do jehož církevní oblasti patřila Panonie.

Toto území však ŽM chápe za teritorium náležející do pravomoci sv. Petra, tj. papežského stolce, a Panonii považuje za součást někdejšího biskup-

⁶ J. Hermann, *Welt der Slawen. Geschichte-Gesellschaft-Kultur*. Leipzig 1986. – L. E. Havlík, *Morava v 9. až 10. století. K problematice politického postavení, sociální a vládní struktury a organizace*. Praha 1978.

⁷ Čmoryzce Chrabra *Skazanije o písmenech*. In: MMFH II, s. 364 - 371.

⁸ *Pověst' vremennych let*. In: MMFH I, s. 190 - 197. – Jan Skutil, *Nestorova Pověst' vremennych let a české země*. SPFFBU D - 31, Brno 1984, s. 65 - 71.

ství v Sirmii (Srěmu, Srěmské Mitrovici), zejména když Metoděj dostal ihned nejvyšší funkci uvedeného zaniklého, avšak papežem Hadriánem II. Obnověného episkopátu, i když zřejmě jen titulární pověření, jež se záhy změnilo v moravské,⁹ když začal sídlet ve městě Morava a pak (r. 1141) na olomoucké.

Conversio si stěžuje na Metoděje, že po 75 letech trvání arcibiskupství v Salzburku si nikdo nikdy neosoboval v pohraničním území Panonie takovou moc, aby tu vykonával pastorační jako uvedený Řek Metoděj (sic!),¹⁰ který je tu takto jmenován. Conversio líčí stručně dějiny salzburského episkopátu s uvedením podílu irského mnicha Virgila, vedoucího představitele irskoskotské misie, která působila na pevnině¹¹ ve Francii a v Alemánii a snad i na Moravě a zanechala po sobě vynikající architektonické památky v Poitiers, v Säckingen a na Moravě podle Josefa Cibulky¹² v Modré u Velehradu.

Dějiny pokřesťení Bavorů a Korutanců (Conversio) jsou vlastně historií salzburské arcidiecéze v nejstarší době; dostatečně podrobné líčení s vyjmenováním jejích nejstarších duchovních představitelů a také císařských a královských někdejších panovníků od konce 7. století do roku 870, tedy po dvě stě let, avšak o způsobu pokřesťení nevzdálené Moravy od těchto oblastí se tu vůbec nemluví. Zato jsou Moravané dvakrát a Češi jednou jmenováni v tzv. Bavorském geografu,¹³ tj. v *Descriptio civitatum et regionum ad septentrionalem plagam Danubii* asi z roku 840. K pokřesťení Moravanů jsou velmi stručně sumarizované texty v *Annales Fuldenses*, spíše však v *Životě Konstantina* a v *Životě Metoděje*, v Kristiánovi¹⁴ a v Nestorově *Pověsti vremennych let* aj.

Čtrnáct kapitol *Conversia*,¹⁵ jehož autor sice není znám, ale byl jím bezesporu vzdělaný příslušník salzburského arcibiskupství nebo tamního opatství, se dělí na dvě části. V první z nich (kapitola I a II) je líčen život sv. Ruprechta, kdežto ve všech ostatních již průběh vlastní christianizace v Ba-

⁹ Oldřich Králík, *Privilegia Moraviensis ecclesiae*. In: *Byzantinoslavica* 21, Praha 1960, s. 219 - 237. – Jan Skutil, *Kosmovy zprávy o Podivínu a o moravském biskupství v 11. století*. In: *Podivín. Vlastivědný sborník jihomoravského města*. Brno 1997, s. 96 - 103.

¹⁰ *MMFH* III, s. 318. – František Dvorník, *Byzantské misie u Slovanů*. Praha 1970.

¹¹ Josef Bujnoch, *Zwischen Rom und Byzanz*. Graz - Wien - Köln 1958.

¹² Josef Cibulka, *Velkomoravský kostel v Modré a začátky křesťanství na Moravě*. Praha 1958.

¹³ *Descriptio civitatum et regionum ad septentrionalem plagam Danubii*. In: *MMFH* III, s. 285 - 291.

¹⁴ Kristiánova legenda. *Život a umučení svatého Václava a jeho báby svaté Ludmily*. K vydání připravil, přeložil a poznámkami opatřil Jaroslav Ludvíkovský. Praha 1978.

¹⁵ *MMFH* III, sr. pozn. 2. – *Conversio Bagoariorum et Carantanorum*, ed. Milko Kos, *Razprave znanstvenega društva v Ljubljani* 11, *Historični odsek* 3, Ljubljana 1936.

vorsku, posléze v Korutansku a v Panonii, jež byla chápána za přílehlou misijní oblast Bavorska. Dílo je rukopisně dochováno v šesti rukopisech uložených v National Bibliothek Wien; pocházejí ze 12.-14. století a kromě toho existují ještě 4 rukopisy jiné, poněkud s obměnou textu. Do češtiny *Conversio* přeložila D. Bartoňková podle edice Milka Kosa (Ljubljana 1936).

Úvodem spisu se vypráví,¹⁶ jak sv. Rupert přišel v letech 693-696 do Bavorska v době franckého krále Childeberta, když byl ve Wormsu biskupem svatý muž a vyznavač Hrodbert z královského franckého rodu. Jeden bavorský vévoda Theoto (696 - 717/18) toužil šířit víru v jeho kraji a za tím účelem jej přijal v Řezně, načež po toku Dunaje rozšiřoval křesťanství až k Dolní Panonii a obrátil na pravou víru nejen samého vévodu, nýbrž i mnoho urozených pánů. V místě Laureachum (dnešní Lorch) vysvětil pak chrám sv. Petra.

Biskup Hrodbert zatoužil získat pro výuku evangelia další pomocníky. Proto se na nějaký čas navrátil do své otčiny, odkud si přivedl dvanáct nových žáků a pannu Erindrudu, kterou usadil v horním salzburském zámku. Sám se pak posiloval ve víře.

Ve druhé kapitole je podán přehled salzburských biskupů i tamních opatů od příchodu Hrodberta z Wormsu do Bavorska až do jeho smrti (+693), kdy se stal tamním biskupem Vitalis. V díle se jmenuje jeho pět nástupců, načež se vypráví, jak za bavorského vévody Odila (735-748) byl se svolením franckého krále Pipina (751-768) ustaven salzburský biskup. Irský opat v klášteře Aghaboe Virgilius si ze své vlasti přivedl chorobiskupa Dobdageca; Virgil byl salzburským biskupem od r. 767 a představoval ve střední Evropě vůdčí osobnost v irsko-skotské misionářské skupině.

Třetí kapitola *Conversia* se zaměřuje na vylíčení pokřtění sousedů Bavorů, tj. Korutanců;¹⁷ všímá si toho, jak Avari vyhnali odtud Římany, Góty a Gepidy, načež byli sami odtud z Dolní Panonie vytlačeni Franky a Bavorsy. Půda patřící franckým králům byla propůjčována Korutancům.

Reminiscence na korutanskou historii se promítá i do čtvrté kapitoly *Conversia*, v níž se doslovně vypráví, jak slovanský kníže v Korutanech Sámó¹⁸ nařídil povraždit všechny Dagobertovy (629-639) kupce a uloupit jim peníze. Zde jde o jinou lokalizaci Sámova politicko-vojenského svazu než jsme byli dříve zvyklí ze studií Labudových i českých historiků, neboť Fredegarovy kroniky Sámovo centrum nijak blíže nelokalizují a nelze ani přesně určit místo,

¹⁶ MMFH III, sr. pozn. 2, s. 299, kapitola 3, 4.

¹⁷ G. Labuda, Patřili Slované korutanští k říši Sámově. ČČH 48/49, 1949, s. 110 - 115.

¹⁸ G. Labuda, Pierwsze państwo Słowiańskie. Państwo Samona. Poznań 1949.

kde se nacházelo jediné místní jméno vztahující se k Sámovi, tj. Wogastisburg.¹⁹ Král Dagobert nařídil potrestat vzniklou škodu a uvést Sámovy Slované do jeho područí. Jen v tomto prameni, *Conversio*, se nachází přesnější lokalizace Sámovy říše do Korutan, kdežto zhruba o dvě stě let starší *Fredegarova Kronika* oblast jeho říše neuvádí a o Wogastisburgu se nezmiňuje ani o půl století mladší Bavorský geograf – *De civitatibus et regionibus ad septentrionalem plagam Danubii*,²⁰ protože si všímá severního levého břehu Dunaje. Lokalizace Sámovy říše do Slovinska může snad vycházet i z domácí korutanské tradice, která chápe Sáma jako osvoboditele ze jha Avarů; podle některých interpretací se vyslovuje domněnka, že Korutanci náleželi k Sámově říši jako samostatná jednotka. Umístění Sámovy říše do středoevropského prostoru však definitivně rozřešeno není. Avari trýznili Korutance, proto jejich vůdce Borut požádal Bavoře o pomoc proti nim. Bavoři Avary skutečně porazili, ale záhy se stali poddanými frankých králů. Mezi rukojmími vzatými Franky z korutanské nobility byl i Borutův syn Cacus, jehož otec požádal Franky o jeho křesťanskou výchovu, jíž se mu dostalo, stejně tak jako jeho bratřenci Chotimirovi. Zde by bylo záhodno srovnat s těmito údaji i vyprávění o světcích Ivanovi, nejstarším poustevníku v Čechách, jak tento skaz interpretoval Josef Vašica²¹ z jisté barokní legendy mířící do předbojiwojských Čech. Po Borutově smrti (asi 749) se Cacus (Karastus, asi Gorazd) navrátil ke Korutancům a stal se jejich vévodou; protože po třech letech zemřel, a tak Korutanci dostali z milosti krále Pipina za vládaře výše zmíněného Chotimira, rovněž křesťana.

Tento korutanský vévoda požádal salzburského biskupa Virgila, aby navštívil Korutany a upevnil jejich lid ve víře. Biskup Virgil poslal místo sebe kněze Modesta s několika jinými kněžími, kteří tu vysvětili řadu kostelů, ale obdobně jako v Čechách koncem 9. století, vypukly v 8. století i v Korutanech protikřesťanské vzpoury, jež trvaly několik let, zejména po Chotimirově skonu.²² V Čechách se o jakémsi Stojmírovi dozvíme jednak v Kristiánovi, zkomoleně pak zejména u Dalimila,²³ ale vždy v souvislosti s bojištěm, s bo-

¹⁹ H. Schwarz, *Wogastisburg*. In: *Sudeta* 4, 1928. – R. Grönwald, *Wogastisburg*. In: *Vznik a počátky Slovanů* 2, Praha 1958.

²⁰ B. Szöke, *Über Beziehungen Moraviens zu dem Donaugebiet in der Spätavarenzeit*. In: *Studia slavica* 6, Budapest 1960. – Václav Richter, *K výkladu tzv. Bavorského geografa*. In: *Franku Wolmannovi k sedmdesátinám*. Brno 1958, s. 15 - 21.

²¹ Josef Vašica, *Legenda svatoivanská*. In: *České literární baroko 1938, 1995* (2. vyd.), s. 61 - 84.

²² Jaroslav Ludvíkovský, *dílo cit. v pozn. 14*, s. 25.

²³ *Dalimilova Kronika česká*, kapitola 23, edice 1975, s. 132.

jovým polem a se signálem pro vojáky k přeměnění se, jak tuto záležitost skvěle interpretoval Jaroslav Ludvíkovský.²⁴

Conversio vypráví stručně o Avarech usazených v Dolní Panonii, ale přesto jako u žádného jiného pramene z oné doby nikoli tak podrobně.

V letech 375/380-408 drželi tuto zem Římané, kteří tu zbudovali mnohá města jako je Mursa (Osijek), Sirmium (Mitrovica), Sopianae (Pětikostelí, Pécs), Aquincum (Budín) aj., a podrobili si Góty a Gepidy bydlící na sever od Dunaje. Od druhé poloviny 5. století pronikali do Panonie Slované. Tato země se postupně přikláněla k salzburské stolici, ač původně patřila k Sirmiu, jejímž hlavním patronem byl sv. Andronicus. V r. 796 vyhnal císař Karel Veliký odtud Avary, kteří se mu nakonec vzdali na milost a nemilost, zatímco jeho syn Pipin přišel do tohoto území s velikým vojskem až do hlubšího území Avarů, až k jejich hrinku, tj. k vojenskému stanu pečlivě opevněnému a přidělil část Dolní Panonie salzburskému biskupu Arnovi, aby se tu postaral o křesťanskou výchovu nejen tamních Slovanů, ale i zbylých Avarů. Tuto skutečnost potvrdil po svém synu i císař Karel Velký v r. 803, když přišel do Bavorska a především do Salzburku. Počátkem 9. století biskup Arno, Virgilův nástupce, vysvětil v této zemi kněze a poslal je do slovanského území, do Dolní Panonie k tamním vévodům i hrabatům kvůli zdárné pastoraci.

Conversio sděluje analogickou zvyklost, jak ji zaznamenává mutatis mutandis i Fredegarova kronika. Píše totiž o Ingrovi, jak tento křesťan při hostině povolal všechny věřící ke stolu, kdežto nevěřící pány nechal jako psy sedět venku, jejich sluhy nechal pít ze zlatých pohárů, kdežto pánům poručil nalít víno do tmavých sklenic. Obdobně jako ve Fredegarově vyprávění týkajícím se analogické záležitosti franští vyslanci sdělili Sámovi, že není hoden prodlévat s nimi za jedním stolem, tj. aby tu seděli spolu pohani s křesťany, proto musí pohani sedět na zemi jako psi. Sám o jim tehdy odpověděl velmi vtípně, že je jako psi mohou také rozkousat a vyhodil je ze svého obydlí. Oni mu však doporučovali dát se pokřtít, což on odmítl.

Salzburský biskup Arno se v r. 798 stal tamním arcibiskupem a císař Karel Veliký nařídil, aby se odebral do slovanských krajů a prozkoumal tamní smýšlení lidu, což onen ihned učinil; výsledek pak sdělil císaři: Pro onen lid by bylo výhodné něco dobrého učinit. Měl by k dispozici muže, který by tu mohl být dobrým pastýřem. Považoval za něho Deoderika, kterého nechal vysvětit na biskupa. Hrabě Gerold jej odvedl do slovanských zemí a odevzdal mu celou

²⁴ Ve vysokoškolských přednáškách na FF v Brně 1956.

korutanskou krajinu na západním pomezí řeky Drávy, od místa, kde se vlevá tato řeka do Dunaje. Zde by mohl učit evangeliu a konat četná kázání.

Salzburský arcibiskup Arno zemřel v r. 821 a jeho nástupcem se stal Adalbram (821-836), jenž byl arcibiskupem od r. 824. Oba tito církevní představitelé světili Slovy biskupu Deoderiku a po jeho smrti Otovi. Po Adalramovi se stal salzburským biskupem Liupram (836-859), jenž byl v r. 837 jmenován papežem Řehořem salzburským arcibiskupem. V době, kdy *Conversio* bylo sepsáno, byl salzburským veleknězem Adalvin (859-876), jemuž papež Mikuláš v r. 860 udělil palium.

Za biskupů Liuprama a Adalvina spravoval Slovy biskup Osvald do r. 863; před ním Modest, Deoderik a Oto. V r. 864 Adalvin sám převzal správu Panonie, jež připadla k Salzburku údajně již v r. 796.

Od 10. kapitoly *Conversia* se nacházejí i informace o Moravě a o Nitře, o Pribinovi i o jeho synu Kocelovi. Pocházejí většinou z frankých a z bavorských kronik. Když císař Karel Veliký vyhnal Avary z této země, začal se tu rozmnožovat slovanský a bavorský lid. Za účelem péče o východní oblasti této země byli tu ustaveni čtyři markrabí: Goteram, Werinhar, Albrih a Gerold; císaři byli přímo podřízeni vévodové Privizlauga, Cemicas, Ztoimar, Etgar. Nástupcem Geroldovým se stal Ratbod.

Bylo to v době, kdy panovník Moravanů nad Dunajem Mojmir vyhnal z Nitry Pribinu, který se utekl k Ratbodovi. Tento jej již v roce 833 představil králi Ludvíku Němci. Pribina dlel nato v Bavorsku od února až do května 833 a opětovně v lednu až do února 837. Po své roztržce s Ratbodem utekl se svými lidmi i se synem Kocelem do Bulharska, nato přešel do panonského Charvátska, do země vévody Ratimíra, naposledy pak překročil Sávu a byl přijat hrabětem Salachonem a smřil se s Ratbodem. Král Ludvík Němec propůjčil mu na základě řady přímluv svých přátel jisté beneficium v Dolní Panonii kolem řeky Sávy a tam mu, zatímco Pribina začal budovat pevnost a shromažďovat tu slovanský lid, salzburský arcibiskup Liupram vysvětil chrám ke cti Bohorodičky s reminiscencí k někdejší události v r. 821-836, kdy mu v Nitře na jeho majetku arcibiskup Adalram vysvětil za Dunajem v Nitravě první chrám. Vysvěcení kostela v Zalaváru bylo dne 24. 1. 850; na této slavnosti bylo přítomno 28 velmožů, kterým věnoval bližší pozornost Ján Stanislav.²⁵

Dále se líčí, jak Pribina poskytl arcibiskupu Liupramu kněze Dominika a dovolil mu, aby zpíval v kostelích jeho diecéze mše. Po dvou nebo po třech letech vysvětil kostel v Salapiuginu ke cti sv. Hrodberta. Arcibiskup Liupram

²⁵ Ján Stanislav, *Životy slovanských apoštolů Cyrila a Metoda v legendách a listov*. Martin 1950.

zbudoval ve městě Zalaváru (u Blatehradu u Balatonu, tj. Blatenského jezera) ještě jiný chrám, v němž byl pohřben svatý mučedník Hadrián. Postavili jej salzburští zedníci, malíři, kováři a tesaři; kromě tohoto svatostánku byly vysvěceny i kostely ještě na 13 jiných místech, a to v Pětikostelí (Pécs), ve Ptují aj. Vysvětil je všechny salzburský arcibiskup. Když král Ludvík Němec zjistil, že Pribina je křesťan, věnoval mu vše, co mu dříve jen propůjčil jako beneficium. Předání se událo dne 12. října 848 v Řezně; uvádí se současně, kdo byl tomuto slavnostnímu aktu přítomen, kdežto o pokřtění čtrnácti vůdců Čechů v r. 845 a přijetí u krále Ludvíka Němce, které zachycují *Annales Fuldenses* se v *Conversiu* vůbec nepíše. Řezno bylo tehdy chápáno za hlavní město říše. Pribina rozmnožoval majetek svěřený mu v ochranu, např. kostel sv. Ruprechta v Salapiungin v r. 852, který vysvětil salzburský arcibiskup Liupram, věnoval arcibiskupství. Chránil majetek pomocí kněží ve svém chrámu v Zalaváru a ustanovoval v něm jáhny a kleriky.

V závěrečných kapitolách v době archipresbytera Richpalda se píše o horlivosti Metodějově, „který po nedávném vynalezení slovanského písma, přezíraje po způsobu filozofů latinský jazyk, římské učení a latinské autoritativní písmo, způsobil, že mše, evangelia a církevní hodinky těch, kteří je slavili latinsky, ztratily zčásti vážnost pro všechny lid.“²⁶

K roku 865 se v *Conversiu* vzpomíná, že salzburský arcibiskup Adalwin oslavil Kristovo narození v Mosapurcu, jenž patřil Kocelovi. Ten jej zdědil po svém otci Pribinovi, kterého zabili Moravané, a poté vysvětil i další chrámy v jiných místech zasvěcené různým svatým a přidělil jim kněze.

Conversio se uzavírá myšlenkou, že od doby císaře Karla Velikého byl lid Dolní Panonie spravován salzburskými kněžskými po dobu 75 let a že v této oblasti neměl žádný jiný moc než biskup příšlý odtud, a ani žádný kněz se neopovážil zde vykonávat úřad déle než tři měsíce a toto se zachovávalo stále až do příchodu Metoděje.

Ten však byl, co *Conversio* neuvádí, po smrti Konstantinově vysvěcen na biskupa samým papežem, jak se píše v *Životě Metodějově* (ŽM) a byla mu svěřena oblast obnoveného srémského episkopátu, do něhož patřila Dolní Panonie, proto byl zván arcibiskupem panonským a posléze i moravským, když se usadil pod péčí Svatoplukovou na Moravě. Po definitivním přemístění moravského obnoveného biskupství za Přemyslovců na Moravě do Olomouce se jeho nástupci stali biskupy nikoli moravskými, ale olomouckými (1141).

²⁶ Dílo cit. v pozn. 2, MMFH III, s. 322, zejména 318.

Moravská misie bratří Konstantina-Cyrila a Metoděje se skládala ze dvou period: první 863-867 řídil Konstantin-Cyryl, druhou v letech 873-885 Metoděj. Základními soudobými prameny jsou ŽK a ŽM, rozsáhlé staroslověnské písemnictví originální a překladové, především překlad bible, právní památky, liturgické památky, zpovědní řád, památky historické jako Pochvala a řeč o přenesení ostatků sv. Klimenta aj., latinské památky z Čech z 10. století navazující a připomínající cyrilometodějskou činnost, dále bohemismy v památkách cizího mimomoravského původu ze slovanských oblastí jižních a východních i západních, zejména pak Nestorova Pověst vremenných let a spis O písmech mnicha Chabra.

Nejstarší historická zpráva o Moravě pochází z roku 822 v *Annales regni Francorum*, v níž se mluví, že západofranský císař Ludvík Pobožný svolal do Frankfurtu nad Mohanem sněm, na němž vyslechl vyslance všech sousedních Slovanů, Obodritů, Srbů, Veletů, Čechů, Moravanů, Predenecentů, Avarů aj. Uvedení zástupci přišli k němu s dary, což však neznamenalo, že mu byli podřízeni nebo byli na něm politicky závislí.

O pokřtění Moravy a zejména o jejím průběhu zhruba během první poloviny 9. století nemáme tolik přímých a důkladných zpráv jako přináší *Conversio* o Bavorsku a o Korutanech z konce 8. a z počátku 9. století, nejsou ani ve francských všech análech a také ne v *Annales Fuldenses*, které jsou spíše orientovány na vojenské akce proti Moravanům. O cyrilometodějské misii se dají částečně rekonstruovat ze ŽK a ŽM z úvodních statí především ze ŽM a dále z latinských legend a kronik 10. století psaných v Čechách; jde především o třetí kapitolu Kristiána a o minimální zprávy z václavských a ludmilských legend²⁷ a též v údajích Kosmovy kroniky o Sekyrkosteletě a o Podivíně v souvislosti s restaurací moravsko-olomouckého biskupství za Vratislava II. Latinské legendy *Fuit in provincia* (o sv. Ludmile – Byl v provincii), *Crescente fide cristiana* (Když se šířila křesťanská víra – o sv. Václavu) i *Oriente iam sole* (Když vycházelo slunce) i *Diffundente iam sole iustitiae radios* (Když slunce spravedlnosti rozlévalo paprsky) jsou všechny formálně závislé z hlediska žánru na První staroslověnské legendě o sv. Václavu, tzv. *vostokovské*, avšak jazykově jsou vzhledem k ní i k moravskému písemnictví odlišné. Oldřich Králík chápal první kapitolu latinské legendy – kroniky Kristiána (*De vita et passione sancti Wenceslai et sanctae Ludmilae avae eius*)²⁸ za Epilog církve moravské.

²⁷ Václav Chaloupecký, *Prameny X. století, Svatováclavský sborník II/2*, Praha 1939.

²⁸ Josef Pekař, *Die Wenzels- und Ludmila-Legenden und die Echtheit Christians*. Praha 1906.

Veškeré písemnictví na Moravě doby Rostislavovy a Svatoplukovy (původní i překladatelské) lze chápat po stránce žánrové takto:²⁹

A/ překlady bible

- evangelium Janovo (popř. výtah z něho) – přeložil Konstantin v Byzanci z řečtiny.
- Skutky apoštolské, čtveroevangelium, žaltář – přeložil i s hodinkami Konstantin na Moravě v letech 863 - 867.
- Starý zákon – přeložil Metoděj kromě knih Makabejských na Moravě v letech 884 (snad i 885).

B/ básnická tvorba Konstantinova – v Byzanci

- oslavná báseň na Řehoře Naziánského, přeložil ji z řečtiny na Moravě do slovanského jazyka, je inkorporována do ŽK (díla jiného autora, asi jeho žáka).

C/ právní památky

- adaptované překlady z řečtiny a z latiny pro Moravu: Příkazy svatých Otců – penitenciál, přeložil z latiny Konstantin (zapsán v Euchologiu sinajském latinkou).
- Zákon sudnyj ljudem, předlohou byla izaurská ekloga – křesťanská misie irskoskotská ze Salzburku šířila zákony; podle J. Vašice je izaurská ekloga spojením mojžíšovských zákonů s římskými, při níž byl brán zřetel i ke slovanskému zvykovému právu. Autorem této kompilace je Konstantin.
- Napomenutí vladařům a soudcům – homilie Clozova sborníku, jejím autorem je Metoděj
- Nomokánon čili Metoděj uspořádal Metoděj podle řecké Synagogy.

D/ Liturgické texty

- bohoslužba přeložená podle Petrovy liturgie z latiny v Kyjevských listech, doplněná modlitbami, vztahujícími se k církevní potřebě na Moravě.

E/ Zpovědní řád – v Euchologiu sinajském je dochován.

F/ Básnický a prozaický hold Písmu sv.

- je dílo Konstantinovo, nejdříve zřejmě v Byzanci byl sestaven prozaický hold a na Moravě básnický hold – tzv. Proglas, který je nejstarší česká báseň.

²⁹ Sr. Jan Skutil, Zemská identita a vývoj české literatury na Moravě do roku 1918. In: Výchova občanů k demokracii. Publ. Moravskoslezská akademie pro vědu, kulturu a umění. Brno 1997, s. 97 - 108.

G/ Životy Konstantina a Metoděje, Slovo na přenesení ostatků sv. Klimenta.

Které z uvedených památek byly z Moravy při dvojím pronásledování slovanských žáků Metodějových přeneseny do Čech, nelze s jistotou stanovit. Dá se předpokládat, že šlo o biblický překlad zřejmě žaltáře a snad o Život Metodějův, který měl vliv na První staroslověnskou legendu o sv. Václavovi,³⁰ která byla později v 10. či 11. století z Čech transponována na Kyjevskou Rus, kde byla přepsána. Z biblických textů jsou česká slova transplantována do kodexu Mariánského,³¹ který je dochován ze starobulharského prostředí. Je jisté, že v době Ludmilině fungoval na Budči slovanský učitel, kde byl její vnuk Václav vzděláván a kde se naučil slovansky, řecky i latinsky, což bylo u panovníka v 10. století ve střední Evropě i na západě nadměrné.

Rovněž Nestorova kronika *Pověst vremennych let* stručně uvádí počátky slovanského písemnictví na Moravě a též Chrabrova práce *O písmenech*.

V obou Životech (ŽK a ŽM) se sice podávají informace o životě obou bratří zvláště před jejich cestou na Moravu; v ŽK není moravské období obou chápáno za vrcholové, kdežto v ŽM již ano. V ŽK je ve 14. kapitole citován text poselství moravského panovníka, kdežto v ŽM v 5. kapitole, obsahově zhruba stejně. Z obou legend lze zjistit obsah a jejich pastorační i literární práce i životní osudy obou světců. Nejzávažnější je reprodukce Konstantinovy obhajoby slovanského písemnictví a citace Hadriánova listu Rostislavovi, Svatoplukovi a Kocelovi z roku 869 a též zprávy o nepřátelství vůči Metodějovi (kapitola 9) a relace o papežově klatbě vůči velkomoravským vládcům i vůči těm biskupům, kteří by se stavěli proti Metodějovi a slovanské bohoslužbě. Tyto pasáže jsou pochopitelně daleko šířeji rozvedeny než několik vět v *Conversio Bagoariorum et Carantanorum*, takže se tyto památky vzájemně doplňují, i když z jiného ideového hlediska. Dozvídáme se, že Metoděj byl tři a půl roku vězněn, bohužel ani ve slovanské památce ani v *Conversiu* se neuvádí, kde to v Bavorsku či konkrétněji spíše ve Švábsku bylo.

Latinská legenda *Diffundente sole iusticiae radios* (Když slunce spravedlnosti rozlévalo paprsky), je podle bollandistů a podle Josefa Pekaře výtahem z Kristiána, a nikoli její předlohou, jak se domníval Václav Chaloupecký.³² Motiv velehradský a bořivojský je vzpomínán v legendě moravské

³⁰ Miloš Weingart, *Československej typ církevnej slovanštiny*. Bratislava 1948 (posthumní edice za redakce J. Stanislava).

³¹ Týž, *Staroslověnská bible a její význam pro český národ*. In: *Chudým dětem*, XLVII. ročenka Dobročinného komitétu v Brně 1935, s. 139 - 146.

³² Václav Chaloupecký, *dílo cit. v pozn. 27*, s. 484.

Quemadmodus³³ ex historiis plurimorum sanctorum (Podobně jako se shledává ve vyprávění o mnohých světcích), která rovněž těžila z Kristiána. Jak Diffundente tak i její staročeský překlad v Pasionále a Quemadmodum pocházejí ze 13. a ze 14. století, což svědčí nejen o životnosti představy moravského křesťanství v Čechách, ale též o dlouhé životnosti Kristiánovy, z něhož bylo v obou případech čerpáno.

Uznání moravského³⁴ původu (v 9. - 11. století zvaném slovanského) písemnictví bylo tudíž oficiální, pocházelo již z devadesátých let 10. století, neboť Kristián byl příslušník vládnoucí dynastie a strýc pražského biskupa Vojtěcha (+997); jemu je toto dílo přímo dedikováno. Jaroslav Ludvíkovský přejímá v mnohém názoru Pekařovy, byl přesvědčen, že Kristián vzdělaný v episkopální škole v Řezně, čerpal ze starších pramenů z latinské václavské legendy z Gumpolda, z legendy Fuit in provincia Bohemorum (o sv. Ludmile), z Crescente fide cristiana (o sv. Václavovi) a snad i z některé legendy staroslověnské pocházející z Moravy.³⁵ Nejzajímavější je, že hned úvodem vypráví, že Morava přijala víru Kristovu již za dávných časů, za časů slovutného učitele Augustina (430), ale hned dále informuje, že Bulhaři podle něho přijali křesťanství dříve než Moravané, neboť je pokřtil Řek Cyril vzdělaný v latinském i v řeckém písemnictví, po jejich pokřtění odešel na Moravu za stejným cílem. Vynalezl i slovanskou abecedu a přeložil z latiny i z řečtiny Starý i Nový zákon a nařídil, aby se mše a kanonické hodinky zpívaly lidovým (= slovanským) jazykem. Jaroslav Ludvíkovský³⁶ připomíná zprávu sv. Paulina z první poloviny 5. století, že Morava přijala křesťanství z rukou sv. Ambrože (+379), milánského biskupa, prostřednictvím královny Fritigild. Kristián se v této věci mohl opírat o tzv. Pilgrimova falza,³⁷ tj. o zprávy pasovského biskupa, v nichž se píše, že Morava byla pokřtěna již za časů římských. Pojem Morava a Markomania byl ještě v 17. století aktuální a totožný, jak dosvědčuje J. A. Komenský.³⁸ Hraničila s římskou provincií Panonií a Noricum, císař

³³ Jaroslav Ludvíkovský, Úvod ad Legendam Quemadmodum. In: MMFH II, s. 289 - 291.

³⁴ Josef Vašica, Literární památky epochy velkomoravské. Praha 1985, s. 863 - 885.

³⁵ Jaroslav Ludvíkovský. In: Na úsvitu křesťanství, Z naší literární tvorby doby románské v stol. IX. - XIII. uspořádal V. Chaloupecký. Praha 1942. J. L. přeložil legendy Crescente fide, Diffundente sole, Kristián, Tempore Michaelis imperatoris, Factum est, Oriente iam sole.

³⁶ Jaroslav Ludvíkovský. In: dílo cit. v pozn. 14, s. 138.

³⁷ W. Lehr, Pilgrim, Bischof von Passau und die Lorcher Fälschungen. Berlin 1909.

³⁸ Jan Skutil, České období Jana Amose Komenského. Brno 1996, s. 36.

Augustus i Marcus Aurelius ji chtěli připojit k impériu, což se v obou případech nestalo.

Otázky christianizace střední Evropy dlužno i nadále podle latinských i slovanských a také jiných (např. arabských i hebrejských) pramenů nadále studovat a kriticky věrohodnost jednotlivých památek zkoumat a srovnávat.

Resumé

Die Missionstätigkeit in Mitteleuropa nach „*Conversario Bagoariorum et Carantanorum*“ im Gegensatz zu den slawischen Quellen des 9. Jhs.

Das 8. und 9. Jahrhundert ist die Zeit der intensiven Christianisierung Mitteleuropas und zwar durch die irschottischen und angelsächsischen Missionen, die ihre Exponenten in Deutschland hatten weiter dann durch das Erzbistum Salzburg und die dortige Benediktinerabtei und durch die Missionare aus Italien.

Zu den wichtigsten literarischen Quellen dieser Zeit gehört „*Conversio Bagoariorum et Carantanorum*“ (entstanden etwa um 870) und andere Denkmäler, wie die „*Annales Fuldenses*“, die aber ihre Aufmerksamkeit eher den kriegerischen Auseinandersetzungen mit den Mähren widmen, einem Volk an der unteren March und dem mittleren Donau. Auch zu diesen kamen zuerst die irschottischen und angelsächsischen Missionare aus Bayern und italienische Glaubensboten aus Cividale und Aquilea. Dann aber kam nach Mähren die byzantinische Mission unter der Führung der zwei Brüder Konstaninos (später Cyrillus) und Methodius. Die westlichen Missionare haben zwar schon den Boden geebnet für die slawische theologische und juristische Terminologie, doch das eigentliche slawische Schrifttum in Mähren haben eben diese zwei Brüder, die der slawischen Sprache mächtig waren, die Heilige Schrift in diese Sprache übertragen (ausser der Makkabäer-Bücher), vier Rechtsbücher nach griechischen, lateinischen und oberdeutschen Mustern und mit Berücksichtigung des slawischen Gewohnheitsrechtes geschrieben, die slawische Liturgie des Hl. Petrus erarbeitet, die für den Hl. Stuhl annehmbar war, eine Beichtordnung verfasst und die Grundlage zum slawischen historischen Schrifttum gelegt, indem sie einen Bericht über den Fund und die Translatio der Reliquien von dem Hl. Papst Kliment geschrieben hatten. Im gleichen Geist wurden von ihren Schülern ihre Lebensbeschreibungen verfasst. In einem wissenschaftlichen Disput mit den sog. „*Pilatnici*“ (Verfechter der Idee, dass nur die drei

Sprachen in der Liturgie zulässig sind, in welchen die vom Pilatus am Kreuz angebrachte Inschrift verfasst war) in Venedig verteidigte Konstantinos seine Idee der Liturgie in den Nationalsprachen und erhielt dann vom Papst in Rom auch die Billigung der slawischen Liturgie. Methodius gewann später im Streit mit dem bayerischen Episkopat um den territorialen Umfang seiner bischöflichen Vollmachten. Im Verlauf dieses Streites wurde er von den bayerischen Bischöfen gefangengenommen und drei und halb Jahre rechtswidrig im Kerker gehalten, bis er durch päpstliche Intervention befreit wurde und wieder seine Tätigkeit in Pannonien und Mähren aufnehmen konnte.

Es haben sich auf beiden Seiten wichtige Literaturdenkmäler erhalten, die zwar auf gegenseitigen Standpunkten stehen, aber sich doch gegenseitig ergänzen. Das slawische Schrifttum, gegründet in Mähren, hat zwei Verfolgungswellen (nach 885 und 894) überlebt und beeinflusste die gesamte slawische Literatur, besonders aber die der Tschechen.

Zkratky:

AMM – Acta Musei Moraviae – Časopis Musei Moraviae – Časopis Moravského muzea, řada společenskovědní

ČČH – Český časopis historický

FF – filozofická fakulta

MMFH – Magnae Moraviae fontes historici I - V – Prameny k dějinám Velké Moravy I - V, Brno 1966-1977

SPFFBU – Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity D – řada literárněvědná